

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 3 (16)

Суми – 2017

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор –

Гаруст Ю. В., *д-р юрид. наук, ННІ права СумДУ, Україна;*

Відповідальний секретар –

Уткіна М. С., *аспірант, ННІ права СумДУ, Україна;*

Айден Ульвіє – *доктор філософії, професор, Ізмірський університет, Туреччина;*

Андріяшко М. В. – *доктор філософії, доцент, Барановицький державний університет, Білорусь;*

Бекім Максуті – *доктор філософії, Македонія;*

Бурбика М. М. – *д-р юрид. наук, доцент, ННІ права СумДУ, Україна;*

Гиренко І. В. – *д-р юрид. наук, доцент, НУБП, Україна;*

Дегтярєва І. О. – *д-р держ. упр., професор, НАДУ при Президентові України;*

Деревянко Б. В. – *д-р юрид. наук, професор, ННІ права СумДУ;*

Завгородня В. М. – *канд. юрид. наук, доцент, ННІ права СумДУ;*

Ельда Зотай – *доктор філософії, Університет Александра Моссі, Албанія;*

Куліш А. М. – *д-р юрид. наук, заслужений юрист України, професор, директор ННІ права СумДУ, Україна;*

Курило В. І. – *д-р юрид. наук, професор, НУБП, Україна;*

Лукаш С. С. – *д-р юрид. наук, професор, СФ ХНУВС, Україна;*

Мельник Р. С. – *д-р юрид. наук, професор, КНУ ім. Т. Г. Шевченка, Україна;*

Музичук О. М. – *д-р юрид. наук, доцент, ХНУВС, Україна;*

Петров Р. А. – *д-р юрид. наук, професор, НУ «Києво-Могилянська академія»;*

Убер Села – *канд. політ. наук, Державний університет Тетово, Македонія;*

Сухонос В. В. – *д-р юрид. наук, професор, ННІ права СумДУ, Україна;*

Сухонос В. В. – *д-р юрид. наук, професор, ННІ права СумДУ, Україна;*

Харченко В. Б. – *д-р юрид. наук, професор, ХНУВС, Україна;*

Чернадчук В. Д. – *д-р юрид. наук, професор, ННІ права СумДУ, Україна;*

Шемшученко Ю. С. – *д-р юрид. наук, професор, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Україна.*

EDITORIAL BOARD

Editor in Chief:

Harust Y. V. – *Doctor of Law, Educational and Scientific Institute of Law SSU, Ukraine;*

Executive Editor:

Utkina M. S. – *Ph. D. student, Educational and Scientific Institute of law SSU, Ukraine;*

Aydin Ulviyye – *Ph. D., Professor, Izmir University, Turkey;*

Andriyashka M. V. – *Ph. D., Associate Professor, Baranovich State University, Belarus;*

Bekim Maksuti – *Ph. D., Macedonia;*

Burbyka M.M. – *Doctor of Law, Associate Professor, Educational and Scientific Institute of law SSU, Ukraine;*

Gyrenko I. V. – *Doctor of Law, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences, Ukraine;*

Dehtyarova I. O. – *Doctor of Public Administration, Professor, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine;*

Derevyanko B. V. – *Doctor of Law, Professor, Educational and Scientific Institute of Law SSU;*

Zavgorodnia V. M. – *Ph. D. in Law, Associate Professor, Educational and Scientific Institute of Law SSU, Ukraine;*

Elda Zotaj – *Ph. D., Aleksandër Moisiu University, Albania;*

Kulish A. M. – *Doctor of Law, Honored Lawyer of Ukraine, Professor, Director of Educational and Scientific Institute of Law SSU, Ukraine;*

Kurylo V. I. – *Doctor of Law, Professor, National University of Life and Environmental Sciences, Ukraine;*

Lukash S. S. – *Doctor of Law, Professor, Sumy branch of Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine;*

Melynk R. S. – *Doctor of Law, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;*

Muzychuk O. M. – *Doctor of Law, Associate Professor, Khariv National University of Internal Affairs, Ukraine;*

Petrov R. A. – *Doctor of Law, Professor, National University of Kyiv-Mohyla Academy;*

Ylber Sela – *Ph. D. in Political Science, Tetova State University, Macedonia;*

Sukhonos V. V. – *Doctor of law, Professor, Educational and Scientific Institute of Law SSU, Ukraine;*

Sukhonos V. V. – *Doctor of Law, Professor, Educational and Scientific Institute of Law SSU, Ukraine;*

Kharchenko V. B. – *Doctor of Law, Professor, Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine;*

Chernadchuk V. D. – *Doctor of Law, Professor, Educational and Scientific Institute of Law SSU, Ukraine;*

Shemshuchenko Y. S. – *Doctor of Law, Professor, V. M. Koretsky Institute of State and Law, Ukraine.*

Рекомендовано до друку

вченою радою Сумського державного університету (протокол № 10 від 20. 04. 2017 року)

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

серія КВ № 22248-12148ПР від 08.07.2016 р.

УДК: 341.4/.6+341.9

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ**

Маланчук Петро Михайлович,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та судочинства ННІ права,
Сумський державний університет

Маслак Олександра Володимирівна,
студентка III курсу ННІ права,
Сумський державний університет

Воронкова Маргарита Юрїївна,
студентка III курсу ННІ права,
Сумський державний університет

Право на захист становить собою одну із важливих засад кримінального провадження. Виконується вона на всіх стадіях кримінального провадження. Вона закріплена законодавчо, а в свою чергу означає, що існує законодавча гарантія встановлення об'єктивної істини та винесення законного, справедливого та обґрунтованого рішення по справі.

Забезпечення права на захист означає, що існує законне право для надання підозрюваному, обвинуваченому, виправданому, засудженому можливості використати правову допомогу захисника у суді, а також реалізовувати й інші процесуальні права, що стосуються забезпечення права на захист та передбачені кримінальним процесуальним законодавством України.

Право вказаних суб'єктів на захист становить собою сукупність наданих їм законом повноважень з метою спростовування підозри або обвинувачення, пом'якшення покарання, а також захисту своїх особистих інтересів.

Однак, призначити захисника ще не означає надання повної правової допомоги, адже захисник в силу певних суб'єктивних чи об'єктивних обставин може не забезпечити ефективну реалізацію права на захист.

Інститут захисту у кримінальному провадженні відповідно до нового Кримінального процесуального кодексу підлягав змінам та тепер у певній мірі відповідає положенням

Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Проте деякі норми КПК України 2012 року все ж потребують законодавчого вдосконалення, доопрацювання.

Що ж стосується обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні, то положення нового КПК України 2012 року більш якісно гарантують підозрюваному, обвинуваченому, потерпілому реалізацію права на захист, зокрема тим, що випадки обов'язкової участі адвоката значно розширені порівняно із КПК 1960 р. Однак, недоліки залишилися, існують і потребують удосконалення.

Ключові слова : захисник, обов'язкова участь захисника, кримінальне провадження.

Malanchuk P. M., Maslak O. V., Voronkova M. Yu. An Urgent Problems of the Mandatory Participation of Defense Counsel in Criminal Proceedings. The right to defense is the one of the important principles of criminal proceedings. Running it at all stages of criminal proceedings. It is enshrined in law, and in turn, means that there is a legal guarantee of establishing objective truth and make a legitimate, just and reasonable solution to the case.

Ensuring the rights of the defense means that there is a legal right to provide the suspect or the accused acquitted, convicted opportunities to use legal assistance in court, as well as implement other procedural rights related to ensuring the right to protection under the criminal and procedural legislation of Ukraine.

The right to protection of these is a set of statutory powers granted to them for the purpose sprostovuvannya suspicion or accusation mitigation of punishment and protect their personal interests.

However, to appoint defense counsel does not mean that full legal assistance, as defender because of certain subjective or objective circumstances can not ensure effective exercise of the right to defense.

Institute of protection in criminal proceedings under the new Criminal Procedure Code was subject to change and now to some extent with the provisions of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms. However, some provisions of the CPC in 2012 Ukraine will also seek legislative improvement, improvement.

As for the mandatory participation of defense counsel in criminal proceedings, the provisions of the new Code of Ukraine in 2012 to better ensure the suspect, accused, victim realization of the right to defense, including the fact that cases of compulsory participation lawyer greatly enhanced compared to the CPC in 1960 However, weaknesses remain, and there should be improved.

Keywords : defender, a mandatory participation of a defender, a criminal proceedings.

Постановка проблеми. У відповідності до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) можна спостерігати суттєві реформи у кримінальному судочинстві загалом. Але деякі питання все-таки залишилися невирішеними та в рамках нашого дослідження потребують удосконалення. Йдеться на увазі про питання забезпечення права на захист та обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні.

Засадами кримінального провадження виступають безліч таких засад, однак варто виділити одну з найголовніших, зокрема, це забезпечення права на захист. У кримінальному процесі фундаментальним можна відзначити право на захист.

У той же момент є обов'язковою участь захисника підозрюваному чи обвинуваченому. На практиці можна спостерігати порушення багатьох

обов'язкових положень чинного законодавства України, що стосуються участі захисника. Саме це і є проблемним аспектом дослідження, потребує детального дослідження та удосконалення.

На сучасному етапі розвитку Української держави і тих докорінних змін, що відбуваються у нашому суспільстві, виникає необхідність обговорення, виявлення недоліків законодавства, правозастосування та внесення на підставі цього пропозицій щодо вдосконалення КПК України у сфері законодавчої регламентації обов'язкової участі захисника у кримінальному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інститут захисту та захисник як суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності досліджувався в працях багатьох видатних науковців. Питання участі захисника у кримінальному провадженні досліджували такі

теоретики як Г. З. Алієв, О. О. Самодіна, Ю. М. Грошевий, О. В. Капліна, О. Г. Шнягін та інші.

Мета статті полягає у комплексному правовому дослідженні обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Для кримінального судочинства є характерним велика кількість суб'єктів, які вступають між собою у правовідносини, в межах яких вони реалізують свої процесуальні права та виконують юридичні обов'язки. Беззаперечним є факт того, що людина, яка потрапляє у сферу судочинства, у тому числі кримінального, прагне ефективно захистити свої інтереси.

Нормативна модель кримінального судочинства передбачає створення дієвих правових механізмів, здатних убезпечити особу від незаконних репресій, безпідставного втручання в її особисте життя, застосування щодо неї заходів кримінально-процесуального примусу [4, с. 6].

Відповідно до Основного Закону держави кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист (ст. ст. 59, 63 Конституції України) [1].

Чинний Кримінальний процесуальний закон України, подібно до КПК України 1960 р. (ст. 45) [3], передбачає випадки обов'язкової участі захисника у кримінальному процесі, а також чітко визначає початковий момент, з якого в кожному з них захисник повинен бути залучений до провадження. Перелічені в ст. 52 КПК України випадки обов'язкової участі захисника за своїм змістом фактично є аналогічними до тих, що передбачали обов'язкову участь захисника у КПК України 1960 року.

У наш час, чинний КПК України закріплює обов'язкову участь захисника у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів – з моменту набуття особою статусу підозрюваного (ч. 1 ст. 52 КПК України) [2].

Також новелою для кримінального судочинства стала обов'язкова участь захисника щодо реабілітації померлої особи – з моменту виникнення права на реабілітацію (п. 6 ч. 2 ст. 52 КПК України) [2]. Варто зазначити той факт, що раніше неможливо було спостерігати схожу норму у кримінальному процесуальному законодавстві.

Також зазначимо, що у ст. 52 КПК України перелічені не всі випадки обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні. На

підставі аналізу змісту Кримінального процесуального закону України зробимо висновок, що для кримінального процесу України характерним є існування декількох ситуацій, в яких участь захисника є обов'язковою, однак законодавець безпідставно про них не згадує у ст. 52 КПК України.

З вищезазначеного ми бачимо неможливість проведення судового розгляду чи його частини без представника (захисника) сторони захисту. У випадку видалення обвинуваченого із зали судового засідання, на момент його відсутності участь захисника також є обов'язковою.

Варто наголосити на тому, що не було схожого положення у КПК України 1960 року. Тому в при видаленні обвинуваченого із зали судового засідання за порушення порядку, судові засідання проводились без захисника.

Тож таким чином, новела нового КПК України є позитивним аспектом. Вона сприяє ефективному захисту прав обвинуваченого під час судового розгляду, у тому числі права на захист, а також реалізації принципу змагальності у судовому розгляді.

Зазначимо ще принцип змагальності, який передбачає участь в обов'язковому порядку двох протилежних сторін. Тож, за відсутності сторін, які «ведуть між собою спір» та незалежного «арбітра» в особі суду, який цей «спір» вирішує, не існує змагальності як принципу кримінального судочинства, а отже, і про наявність змагальності під час судового провадження.

На відміну від прямої вказівки закону про обов'язкову участь захисника, законодавець безпосередньо не визначає, що участь захисника під час усього спеціального досудового розслідування також є обов'язковою. Однак ми можемо зробити такий висновок на підставі комплексного аналізу змісту норм кримінального процесуального законодавства України.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 297-5 КПК України під час здійснення спеціального досудового розслідування копії процесуальних документів, що підлягають врученню підозрюваному, надсилаються захиснику [2].

Найголовнішим документом, в першу чергу, виступає обвинувальний акт. Іншого учасника процесу, якому б можна було вручити відповідні документи, законодавець не передбачає.

Таким чином, фактично спостерігаємо, що у кожному випадку здійснення спеціального досудового розслідування участь захисника є обов'язковою.

Відповідно до ч. 3 ст. 323 КПК України питання про здійснення спеціального судового провадження вирішує своєю ухвалою суд на

підставі клопотання прокурора. Участь захисника у спеціальному судовому провадженні є обов'язковою. Як видно з наведеної норми, законодавець прямо не передбачає обов'язкову участь захисника під час розгляду клопотання про здійснення спеціального судового провадження. Проте таку норму доцільно було б передбачити. Необхідність обов'язкової участі захисника у цій ситуації є очевидною. Задоволення чи незадоволення відповідного клопотання прокурора є інтересом обвинуваченого.

Так як під час такого розгляду він буде відсутній, то сторона захисту по суті залишиться без захисту. При тому, що відсутність представників захисту є прямим порушенням закону, зокрема порушує забезпечення права на захист та принцип змагальності сторін.

Аналізуючи все вищезазначене варто сказати, що не логічно передбачити обов'язкову участь захисника під час розгляду клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, дотримуючись усіх приписів законотворчої техніки та принципів кримінального процесу, та не передбачити її під час розгляду клопотання про здійснення спеціального судового провадження.

Отже, як впливає зі змісту аналізованих норм, внаслідок доповнень до КПК України, які відбулися останнім часом, участь захисника є обов'язковою не лише у випадках, які перелічені у ст. 52 КПК України, але також і в інших ситуаціях, про що можна зробити висновок на підставі комплексного аналізу норм Кримінального процесуального закону України, зокрема, щодо обвинуваченого, який за порушення порядку судового засідання видалений за ухвалою суду з зали судового засідання тимчасово або на весь час судового

розгляду, якщо такий обвинувачений не представлений захисником, під час розгляду слідчим суддею клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, під час вирішення суддею клопотання про здійснення спеціального судового провадження.

Норма КПК України (ст. 52), яка перелічує випадки обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні, є загальною. Саме тому, відповідно до техніки конструювання правових норм, у ній повинні бути передбачені усі, без винятку, ситуації, в яких участь захисника у кримінальному процесі є обов'язковою, а не лише деякі з них.

Висновки. Отже, аналіз наукової літератури та порівняння КПК України 1960 та 2012 років дає можливість зробити висновки, що не дарма існує та досить успішно функціонує норма у кримінальному процесі щодо обов'язкової участі захисника.

На нашу думку, необхідно усунути деякі прогалини законодавства. Зокрема, обов'язкова участь захисника у кримінальному провадженні лише щодо особливо тяжких злочинів – з моменту набуття особою статусу підозрюваного.

Вважаємо за необхідне розширити обов'язкову участь захисника у кримінальному провадженні та внести зміни до законодавства. Саме тому, відповідно до техніки конструювання правових норм, у ній повинні бути передбачені усі, без винятку, ситуації, в яких участь захисника у кримінальному процесі є обов'язковою, а не лише деякі з них.

Тож пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 52 КПК України такими положеннями, завдяки яким буде розширена обов'язкова участь захисника у кримінальному провадженні.

Використана література :

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0-%BA/96-%D0%B2%D1%80/paran4363#n4363>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон, кодекс від 28 грудня 1960 р. № 1001-05 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-05/page3>.
4. Шнягін О. Г. Реалізація функції захисту в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О. Г. Шнягін. – К., 2010. – 20 с.